

XVIII. Yüzyılda Yazılmış Hülle Konulu Bir Mesnevî:
VÂSIK-ZÂDE RE'FET EFENDİ VE HÜLLE-NÂME'Sİ

Üzeyir ASLAN*

ÖZET

Hülle, üç talâkla boşanmış bir kadının ayrıldığı kocasına tekrar dönebilmesi için bir başka erkekle evlenmesini ifade eder. Böyle evliliğe tahlil denir.

Hülle-nâme'nin yazarı Re'fet, XVIII. yüzyılda yaşamış bir divan şairidir. Ailesi Madrûb-zâdeler olarak bilinir. Babası Vâsik Efendi ile kardeşi Erşed Efendi de şairdir.

Re'fet'in Hülle-nâme'si şimdiki bilgilerimize göre hülle konusunda yazılmış en eski edebî eserdir. Mesnevî nazım şekli ile, aruzun cedîd bahrinin feilâtün mefâilün feilün kalıbıyla kaleme alınmıştır ve 156 beyittir. Hülle-nâme, yaşanmış, gerçek bir olaya dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Hülle, hülleci, Hülle-nâme, mesnevî, Vâsik-zâde Re'fet, Vâsik Efendi, Erşed Efendi, Madrûb-zâde ailesi.

I. Giriş

Hülle (Ar. حله 'çözmek, açmak, sökmek, ayırmak'); serbest olmak, gevsemek, izinli olmak, helâl olmak, kadın ve silâh anlamlarına gelir. İki parçadan oluşan özel bir elbiseye de hülle denir. Bir parçası belden yukarı sırta, diğeri belden aşağıya giyilir.¹ Hukuk terimi olarak ise, üç talâkla boşanmış bir kadının ayrıldığı kocasına tekrar dönebilmesi için bir başka erkekle evlenmesini ifade eder.² Böyle evliliğe fıkıh literatüründe *tahlil*

* Dr., Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / uaslan@marmara.edu.tr

¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1946, I, 854.

² Saffet Köse, "Hülle", *DİA*, İstanbul 1998, XVIII, 475.

‘helâl kılma’ denmektedir.³ Cahiliye döneminde ve İslâmın ilk yıllarında evlenme ve boşanma konusunda erkeğe bir sınırlama yoktu. Konu istismar edildiği için kadınlar bundan büyük zarar görüyordu. Daha sonra gelen ayetler erkeğin boşama hakkını üçle sınırlandırdı.⁴ Üçüncü boşamadan sonra artık aynı kadınla yeniden evlenilmeyecekti. Böylece dönüşü olmayan bir ayrılık ve evlenme yasağı söz konusu oluyordu. Aynı anda üç defa “Boş ol” demekle, erkeğin boşama hakkını kullanmış sayılacağı hükmü Hz. Ömer [591-644]’in halifeliği döneminde kabul edildi. Ayrıca söz, yemin hükmündeydi. Ancak yukarıda zikredilen ayetler bir açık kapı da bırakıyordu. Bir seferde üç boşamanın kabul edilmesi, sözün yemin hükmünde olması ve Bakara Suresi’nin ilgili ayetleri hülle âdetinin ortaya çıkmasında etkili oldu. Hülle yapılmasını isteyenler yine kocalardı. Fevrî hareket ederek kızgınlıkla karılarını boşuyor, sonra pişman olarak eski eşlerine dönmek istiyorlardı. Bunun için ise hülle gerekiyordu. Hülle, yalnız Türklerde değil diğer İslâm toplumlarında da görülen bir âdetti.⁵

Hüllelen yasaklanmış olması ve toplumda hoş görülmemesi gizli olarak yapılmasına neden olmuştur. Bazen tarafların karşılıklı anlaşması ile, bazen de bir tarafın oyuna getirilmesi ile hülle gerçekleştiriliyordu. Hülle için birlikte olma şarttı ve bir gün evli kalınıyordu.

³ Tahlil tabiri mesnevîde aynen geçmektedir:

Saňa zen olamaz o hür-ı cemîl
İtmedükce zifâf ile tahlîl (143. beyit)

⁴ II (Bakara) 229-230: “Boşama iki defa olabilir. Ondan sonrası ya iyilikle tutmak veya geçinmek imkânsızsa güzellikle salıvermektir. Onlara verdiklerinizden bir şeyi geri almanız size helâl olmaz. Ancak erkek ve kadının, Allah’ın evlilik konusundaki sınırlarını koruyamayacaklarından korkmaları, yani birlikte yaşama ümitlerinin kalmaması durumu başka. Ey hâkimler! Siz de onların, Allah’ın evlilik hakkında koyduğu sınırları ayakta tutamamalarından korkarsanız, o zaman kadının mihrî kadar fidye vererek boşanmasında veya erkeğin bir mal karşılığında karısını boşanmasında ikisine de bir günah yoktur. İşte bunlar Allah’ın sınırlarıdır. Sakın onları ihlâl etmeyin. Kim Allah’ın sınırlarını çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir. Eğer erkek bilinçli olarak üçüncü defa boşarsa, bundan sonra artık evlilik bağı kopmuş olduğundan kadın başka bir erkekle şartsız ve hilesiz evlenip, karıkoca hayatı yaşayıp da boşanmadıkça ona helâl olmaz. O ikinci koca da bunu boşarsa Allah’ın sınırları içinde duracaklarına inandıkları takdirde, eski karıkocanın birbirlerine dönmelerinde bir günah yoktur. İşte bunlar bilip anlayan bir topluluğa Allah’ın açıkladığı uyulması gereken sınırlardır.” Hasan Tahsin Feyzli, *Fezvi’l-Kur’an: Kur’an-ı Kerim Meali*, 3. bs., İstanbul: Server İletişim, 2006, s. 40.

⁵ Saffet Köse, *a.g.m.*, s. 476.

Hülle, edebî eserlere de konu olmuştur. Reşat Nuri Güntekin [1889-1956]'in *Hülleci* (1935) ve Hüseyin Suat Yalçın [1867-1942]'in *Hülle Yahud Kabakçı Ferhad Ağa* (1910) adlı piyesleri⁶ hülleyi konu edinen başlıca eserlerdir.

Re'fet'in *Hülle-nâme*'si ise şimdiki bilgilerimize göre hülle konusunda yazılmış en eski edebî eserdir. Mesnevî nazım şekli ile, aruzun cedîd bahrinin feilâtün mefâilün feilün kalıbıyla kaleme alınmıştır ve 156 beyittir. Mesnevî, Re'fet *Divan*'nda musammatlar bölümünde yer almaktadır.⁷ Mesnevînin, *Divan*'ın tertip yılı olan 1748'de veya bundan önce yazıldığı söylenebilir.⁸ Eserde, Şâhid ile Nigâr arasında vuku bulan hülle konusu ele alınır. Nigâr, kocasından boşanmış, on dört yaşında bir kızdır. Eski kocasına dönebilmesi için hülle gerekmektedir. Şâhid ile evlendirilir. Bir kumpas kurulur ve ikinci gün Şâhid, Nigâr'ı boşar. Böylece hülle gerçekleşmiş olur. Bir süre sonra pişman olan Şâhid, tertibin içinde yer alan imam efendiden oyuna getirilerek hülleyle alet edildiğini öğrenir.

Re'fet Efendi'yle ilgili, *Divanının* dibacesi dışında, herhangi bir çalışma yapılmamıştır. *Divan* dibacesi, çevriyazılı ve günümüz Türkçesine aktarılmış olarak Tahir Üzgör tarafından yayımlanmıştır.⁹ *Divan*'ın tamamı ise henüz neşredilmemiştir.¹⁰

Bu makale Re'fet'in *Hülle-nâme*'sini konu edinir. Çalışmada Re'fet'in hayatı ve eseri üzerinde durulmuş, *Hülle-nâme*'nin transkripsiyonlu metni çevirisiyle birlikte verilmiştir. Ayrıca tahlil yöntemi kullanılarak eserdeki unsurlarla ilgili teşbih ve mecazlar ortaya konmuştur.

⁶ Kenan Akyüz, *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 5. bs., İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1990, s. 109, 178.

⁷ Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi Nu. 755 (Bundan sonra S kısaltması ile gösterilecektir), 27^b. *Divan*'ın bir diğer nüshası İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 5489'dadır. Ancak, kütüphanenin kapalı olması yüzünden nüsha görülemedi.

⁸ 40^b S'deki *Tārîh-i Divân* başlıklı kıt'adan anlaşıldığına göre *Divan*'ın tertip tarihi 1161/1748'dir.

⁹ Tahir Üzgör, *Türkçe Divan Dibaceleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı yayını, 1990, s. 482-487.

¹⁰ *Divan* metni tarafımızdan hazırlanmaktadır. Re'fet mahlâslı şairlerden Abdullah Efendi'nin divançesi ise bir teze konu olmuştur: Hüseyin Bozkurt, *Re'fet Divançesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi, 2000, 181 s.

Re'fet Efendi'nin Doğumu ve Ailesi

Asıl adı Mehmed Aziz olan Re'fet, 1136/1723'te İstanbul'da doğdu.¹¹ Dedesi Yusuf Efendi, Kütahyalıdır.¹² Müderrislik ve mollalık yaptı. İlâhî-zâde'nin damadıydı. 1100/1688'de İstanbul Ağası¹³ Yekçeşm Mehmed Ağa'nın emriyle darp edildi. Yaralı olarak kurtuldu ve "Madrûb" namı ile anılmaya başlandı. Şevval 1121/Aralık 1709'da Bağdat mollası iken öldü. Re'fet'in amcası Madrûb-zâde Ali Efendi, müderrislik yaptıktan sonra Bosna kadısı oldu ve Cemâziyelevvel 1141/Aralık 1728'de öldü.¹⁴ Babası Mehmed Emin Vâsık, Yusuf Efendi'nin küçük oğluydu. Müderrislik yaptı.¹⁵ Hareket-i dâhil rütbesine yükseldi.¹⁶ Mekke kadısı iken 1165/1751'de öldü ve Mekke'de gömüldü.¹⁷ Ehl-i marifet ve hoş sohbet

¹¹ Sadık Erdem, *Râmiz ve Âdâb-ı Zurfâsı, İnceleme, Tenkili Metin, İndeks, Sözlük*, Ankara: AKM yayını, 1994, s. 118. Re'fet hakkında en geniş bilgiyi Hüseyin Râmiz [1716-1783'ten sonra]'ın *Âdâb-ı Zurfâsı*'sında [yazılışı: 1783] buluyoruz. Râmiz, Re'fet Efendi'nin kardeşi Erşed Efendi hakkında bilgi veren tek kaynaktır. Bundan onun, Re'fet Efendi ve ailesi ile yakın ilişki içinde olduğu söylenebilir. Daha kısa bilgi veren diğer kaynaklar ise şunlardır: Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin [1719-1788], *Mecelletü'n-nisâb*, [yazılışı: 1762], Tıpkıbasım, Ankara: Kültür Bakanlığı yayını, 2000, bk. 228^a; Silâhdar-zâde Mehmed Emin [öl. 1789'dan sonra], *Tezkire*, Millet Ktp. Ali Emiri Tarih Nu. 795, bk. 32^b; Seyyid Abdulfettah Şefkat [öl. 1826], *Tezkire*, [yazılışı: 1813], Millet Ktp. Ali Emiri Nu. 770, s. 77, bk. 44^a; Mehmed Süreyya [öl. 1908], *Sicill-i Osmanî: Tezkire-i Meşâhîr-i Osmanî, Matbaa-i Âmire*, 1311/1893, II, 363 ve IV, 660; Nail Tuman [öl. 1958], *Tuhfe-i Nailî: Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, hzl. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Ankara: Bizim Büro yayını, 2001, I, 295; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu (TYDK)*, hzl. Komisyon, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1968, III, 810-811.

¹² Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, IV, 660.

¹³ İstanbul ağası, Yeniçeri zabıtlarının büyüklerinden birinin unvanıydı. Acemi oğlanlarının kumandanydı. Kadife cübbe giyerdi. Külâhının üstünde siyah tüylü bir sorguç vardı. Ayağında sarı mest papuç bulunurdu. Payitahtın merkez komutanıydı. Saray-ı Hümayun ve Matbah-ı Âmirenin odun ihtiyacını teminle görevliydi. bk. Pakalın, *a.g.e.*, II, 92.

¹⁴ Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, IV, 660.

¹⁵ Kadıasker Sâlim Efendi [1687-1743], *Tezkire-i Sâlim*, Der-Saadet: İkdâm Matbaası, 1315/1897, s. 702.

¹⁶ Kanunî döneminde tarik-i tedris (öğretim yolu) on ikiye çıkarılmıştı. Hareket-i dâhil, silsilenin dördüncü mertebesindeki müderrislerin unvanıydı. Unvanlar birden on ikiye kadar şu şekilde sıralanıyordu: İbtidâ-yı hâriç, hareket-i hâriç, ibtidâ-yı dâhil, hareket-i dâhil, musile-i sahn, musile-i sahn-ı seman, ibtidâ-yı altmışlı, hareket-i altmışlı, musile-i Süleymaniye, havâmis-i Süleymaniye, Süleymaniye, dârü'l-hadis. bk. Pakalın, *a.g.e.*, I, 740.

¹⁷ Nail Tuman, *a.g.e.*, II, 1134. Müstakim-zâde ölüm tarihini 1164/1750 olarak vermektedir, bk. Müstakim-zâde, *a.g.e.*, bk. 431^b.

biriydi.¹⁸ Hattat¹⁹ ve şairdi, divanı vardır.²⁰ Re'fet'in kardeşi Abdulhamid Erşed 1147/1734'te doğdu. Mülâzemetini²¹ tamamladıktan sonra Medrese-i Hâriç'te göreve başladı.²² 1176/1762'de öldü. Henüz 28 yaşındaydı. Yavedud İskeleyi'nde Hatice Sultan Camii karşısında bulunan mezarlığa gömüldü.²³ Erşed Efendi de şairdi.²⁴

¹⁸ Sâlim, *a.g.e.*, s. 706. Ayrıca bk. Mehmed Süreyya, *a.g.e.*, IV, 660, Ş[emseddin] Sâmî, *Kamusu'l-a'lâm*, İstanbul: Mihran Matbaası, 1316/1898, VI, 4651.

¹⁹ Müstakim-zâde Süleyman Sa'deddin, *Tuhfe-i Hattâtîn*, İstanbul: Devlet Matbaası, 1928, 471.

²⁰ *TYDK*'deki bilgiye göre divanın bir nüshası İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 2890'da kayıtlıdır. Divanda Arapça bir dibace, 1 mevlid, 4 na't, 16 kaside, 27 tarih ve 109 gazel yer almaktadır. Yazma sondan eksiktir. bk. *TYDK*, III, 761. aşağıdaki gazel Vâsık Efendi'nindir:

Yine erbâb-ı ʿişret geldiler meclis müheyyâdur
Getür sâķī mey-i gül-günü kim bu başka sevdâdur
Bize taʿn eyleyenler sâde dillerdür bu vâdide
Rüsüm-ı fenn-i ʿışķı aňlamazlar bir muʿammâdur
Bilür keyfiyyetin erbâb-ı ʿışķuň yine sâlikler
Nĩ bilsün tâbiş-i mihiri o kim taħķķ-i aʿmâdur
Hezec: *mefâilün mefâilün mefâilün mefâilün*

Ayvansarayî'de Vâsık adına bir tarih kıt'ası bulunmaktadır. Ancak divan görülmediği için manzumenin Vâsık Efendi'ye ait olup olmadığı tahkik edilemedi, bk. Fahri Ç. Derin, *Hâfız Hüseyin Ayvansarayî: Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1978, II, 388.

²¹ stajerliktir, bk. Pakalın, *a.g.e.*, II, 611.

²² İlk öğrenimin verildiği okullar, Hâriç Medreseleriydi. Bunu tamamlayanlar idadî (orta) derecesinde olan ve İbtidâ-i Dâhil denilen Dâhil Medreselerine giderdi. Buradan da yüksek öğrenim için Sahn Medresesine geçilirdi, bk. Pakalın, *a.g.e.*, I, 749.

²³ Caminin ilk bânisi Şeyh Abdulvedud'dur. Fetihe katılmıştır. Fatih devrinde yapılan bu mabedi IV. Mehmed'in kızı Hatice Sultan [öl. 1743] tamir ettirmiştir. Camiye 1738'de mihrap konulmuş, 1804'te yeniden tamir ettirilmiştir. Cami, fevkanî kârgir duvarlı, ahşap çatılı ve tuğla minarelidir. Caminin karşısında 1455'te ölen Şeyh Abdulvedud'un türbesi bulunur. Yanında Hatice Sultan çeşmesi vardır. Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara: Türk Tarih Kurumu yayını, 1962, I, 124; İhsan Erzi [1920-1987], *Hâfız Hüseyin: Hadîkatü'l-Cevâmî': Camilerimiz Ansiklopedisi*, İstanbul: Tercüman yayını, 1987, II, 130.

²⁴ Erşed Efendi'nin divanı veya başka bir eseri olup olmadığına dair kayıt yoktur. Aşağıdaki gazel onundur:

Zâr-ı hezâra baķ ķo yeter nâbe-câlığı
Saňa düşürmem ey gül-i ter bĩ-vefâlığı
Zĩb-i miyâne-bend olan hañçer-i ceriň
Güyâ ki bahr-ı şivede mercân balığı
Bâri bu nâ-şenide zemînümle Erşedâ
Erbâb-ı nazma göstereyim hoş edâlığı
Muzârî: *mef'ûlü fâilâtü mefâilü fâilün*

Öğrenimi ve Görevleri

Re'fet Efendi babası tarafından yetiştirildi. Küçük yaşta mülâzım oldu. mülâzemetini Şeyhülislâm Mehmed Esad Efendi [1685-1753]'den yapmış olmalıdır. Ona kaside ve tarihler sunmuş,²⁵ bir süre sonra 1161/1748'de Hâric Medresesine atanmıştır. Zamanla kademe kademe yükselmiş, sonunda Sahn-ı Seman müderrisliğine getirilmiştir. Re'fet Efendi'nin son görevi ise, uzun müddet sürdürdüğü Balat Mahkemesi naipliğidir.²⁶ Ölümüne kadar bu görevde kalmıştır.

Ölümü

Re'fet Efendi 1179/1765'te taundan vefat etmiş, İstanbul Ayvansaray kapısı dışında Eyüp yolu üzerindeki mezarlığa gömülmüştür.²⁷

Kişiliği

Re'fet'in edebî şahsiyeti hakkında yalnız *Hülle-nâme*'nin değerlendirilmesiyle bir hükme varmak mümkün değildir. Bunun için *Divan*'ının baştan sona incelenmesi gerekmektedir. Ancak vezin kullanımının hatasız olması, teşbih ve mecazların uygunluğu, ifadelerin güzelliği, deyim ve tabirlerin yerinde kullanılması gibi hususlardan hareket ederek Re'fet'in iyi bir şair olduğunu söyleyebiliriz. Başta Râmiz olmak üzere hakkında bilgi veren kaynaklar da aynı kanaattedir. Meselâ Râmiz, Re'fet ile ilgili: Şiir ve inşâda mahâret sahibidir; pâkize-hayâl, fenn-i târihte izhâr-ı kemâldir; güzel huylu, hoş sohbet biridir; şirin-tekellümdür, ahbabla sohbeti sever; demektedir.²⁸

Kâtip-zâde Mehmed Refî' Efendi reîsü'l-etubbâ olunca Erşed Efendi, *Re'îsü'l-hâzıkîn* tarih mısraını söylemiş. Şiir ve inşâda binazîr, mâlik-i rikâb-ı hüsn-i ta'bîr imiş. bk. Erdem, *a.g.e.*, s. 22.

²⁵ bk. S'de 18^b, 28^b, 36^b, 38^b. Es'ad Efendi aynı zamanda şairdir. *Divan*'ı yayımlanmıştır: Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Divan'ının Tenkitli Metni*, İstanbul: MEB yayını, 1997, 366 s.

²⁶ Şer'i mahkemelerin hâkimlerine verilen unvandı. Anadolu ve Rumeli kadıaskerlerinin vekillliğini yaptıklarından bunlara "naip" denirdi. Taşrada kadıaskerlere vekâleten kadılık yapar, görülen davalardan harç alır, bunun bir kısmını kadıaskerlere verirlerdi, bk. Pakalın, *a.g.e.*, II, 644.

²⁷ Ölümüne Râmiz şu tarih mısraını söylemiştir: Getdi Re'fet hây meded

g: 20, t: 400, d: 4, i: 10, r: 200, e: 1, f: 80, t: 400, h: 5, a: 1, y: 10, m: 40, d: 4, d: 4=1179 (1765)

²⁸ Erdem, *a.g.e.*, s. 118.

Eseri

Re'fet Efendi'nin tek eseri *Divanıdır*. 1161/1748'de tertip edilmiştir. Eserin şimdilik iki nüshası tespit edilmiş olup, nüshalardan biri Süleymaniye Ktp. Reşid Efendi Bl. Nu. 755'te bulunmaktadır. Bu nüshada 1 dibace, 2 na't, 17 kaside, 1 Hülle-nâme mesnevisi, 2 arzuhâl, 4 manzume, 45 tarih, 3 tahmis, 20 beyit, 6 rubaî, 8 kıt'a, 48 müfred ve 216 gazel yer alır. Gazeller iki kısımdır. Birinci kısım ebcede göre sıralanmıştır ve her harf değişiminde birer rubaî yazılmıştır. Burada 29, ikinci kısımda ise 187 gazel vardır. Ferağ kaydından anlaşıldığına göre eser 13 Cemaziye'l-evvel 1163/21 Nisan 1750'de istinsah edilmiş olup, şairin kendi hatt-ı destiyle yazılmıştır. 92 yaprak olan nüsha 202x132-150x70 mm boyutlarındadır. İki sütun hâlinde 19 satırdır. Kâğıdı, sarımtırak Avrupa kâğıttır. Arkası ve kenarları meşin, üstü ebru kaplı, miklepli cilttir. Başta Reşid Efendi'nin vakıf mührü, sonunda ise kütüphanenin mührü vardır. Eserin başı ve sonu şu şekildedir:

Baş: Bi-smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm ḥamd-ı bî-ḥad ve sipâs-ı lâ-yu'ad
 Son: Re'fet hezâr ḥ'âhiş ile intizârda
 Ey gönçe-i ümîd açılmaz mısın daḥı

Divan'ın bir diğer nüshası İstanbul Üniversitesi Ktp. T. Nu. 5489'da bulunmaktadır. Kütüphane kapalı olduğu için yazma görülemedi. *TYDK* 'de yazma ile ilgili şu bilgiler verilmektedir: Eserde 1 mensur dibace, 2 na't, 11 kaside, 1 hülle-nâme, 3 arzuhâl, 35 tarih, 1 muhammes ve 206 gazel bulunmaktadır. Gazeller kısmında her harf değişiminde birer rubaî yazılıdır. 91 yaprak olan nüsha 249x129-172x93 mm boyutlarındadır. Nesih hatla 17 satır olarak yazılmıştır. kâğıdı, abadî taklidi kâğıttır. 1 ve 41. yaprak başlıkları nakışlı ve tezhiplidir. Kırmızı, yaldızlı, kenarları ve içi meşin cilttir. Üstü tüylü deri kaplıdır. Eserde Sultan III. Selim'in ve kütüphanenin resmî mührü vardır. Eserin başı ve sonu şu şekildedir:

Baş: Bi-smi'llâhi'r-raḥmâni'r-raḥîm gönçe-i şad-berg-i kelâm-ı qadîm
 Son: Baqılsa Re'fet-i zârûn kemâl-i defterine
 Hüner şahîfesi başdan ayağa her gazeli²⁹

²⁹ *TYDK*, III, 761.

Hülle-nâme Mesnevîsi

Re'fet Efendi'nin *Hülle-nâmesi*, *Divan*'ının musammatlar bölümünde yer almaktadır.³⁰ Mesnevî nazım şekli ile, aruzun cedîd bahrinin feilâtûn mefâilün feilün kalıbıyla kaleme alınmıştır ve 156 beyittir. *Hülle-nâme*, gerçek bir olaya dayanmaktadır.³¹

a) Mesnevînin kahramanları

Mesnevînin başlıca kahramanları Şâhid ile Nigâr'dır. Şâhid; baht aynası, göz nûrudur. Bedeni aya benzer, gömleği o ayın hâlesidir. Çehresi ay ve güneş helvasıdır. İzârı gaddardır, nesrin çiçeğine benzer. Ruhü 'yanığı' çok parlaktır, gül pudrasıdır. Rûyu taze bir güldür, kızılca kıyamettir. Kâkülü, gerdan düşkünlerine bağıdır, zülfü âşıklara kementtir. Ebruları gergin bir yaydır, kirpikleri kaza ve kader okudur. Gözü belâlı, fitne dolabıdır; gamzesi fitneci ve mağrurdur. Dîdesi naz kadehinden dolayı mahmurdur, nigehe yaralama girdabıdır. Dişleri temiz ve parlaktır; misk kokuludur. Ağzı misk macunudur, hokkaya benzer. Al dudağı güneş tatlısıdır. Çene çukuru parlak Nahşep kuyusudur. Gerdanı gümüş gibi parlaktır. Benleri gönül kuşlarını avlar. Sinesi gümüşten bir aynadır, aşk dudusuna güzelliği öğretir. Parlak kolu, kâfurî mumdur. Her bâzûsu muska ile süslüdür. İnciği gümüş gibi parlaktır, dökme bal mumuna benzer. Boyu, hoş hareketli bağ servisidir, Tûba'ya delildir, şimşâda benzer, nazlı bir ar'ardır. Kıl beline bahane bulunmaz. Hâline ve vasıflarına şüphe edilmez. Zayıf bülbülü düşkün eder. Lâkabı Şâhid-i bâzâr 'çarşı güzeli'dir. Kahvehanede cazibe merkezidir. Herkesi etrafında toplar. Hoş sohbetir, nîrâne oturur, naz ve işvesi taşkındır. Nazlı bir şuhtur, azarlamayı huy edinmiş genç bir dilberdir. Kemal burcunun ayıdır, sülün salınışlı bir güzeldir, seker sözlüdür.

Nigâr ise ay parçasıdır, altın toptur. Alnı aya benzer, gerdanı iştret merkezidir. Endamı pek zariftir, benzersizlik gülşenin servisidir. Gül bahçesinde gül goncasıdır. Cânânedir, cihanda bir tanedir. İşi, gece gündüz iştrettir. Genç ihtiyar herkesin kavlince bir tazedir, kitap gibi güzeldir. Hamel burcunun kutlu yıldızıdır, hilecidir, büyüleyicidir, gönülleri karıştırır. Nazlıdır, zariftir, Hüma gölgeli Anka'dır. Melek yaratılışlı bir oynaktır. Ay ve güneş onun yanında sönük kalır. Cömerttir, geleni gideni çoktur, memur kızıdır, 14 yaşındadır ve bebektir.

³⁰ 27^b S.

³¹ bk. 153, 154. beyitler.

b) Mesnevîdeki diğer kişiler

Mesnevîde Şâhid ile Nigâr dışında şu kişiler yer almaktadır:

Fertûte, Nigâr'ın annesidir. Hülleyi tertip eden de odur. Bir acuz 'kocakarı'dır. Çehresi kış akşamına benzer. Kurnazdır, hilecidir. Gülün yanında yabanî ota benzer. Zühal yıldızı gibi uğursuzdur.

Ağa, Nigâr'ın ilk kocasıdır. Kızgın bir anında üç defa "Boş ol" diyerek Nigâr'ı boşamış, daha sonra da pişman olmuştur. Nigâr'a yeniden dönmek için de hülleye razı olmuştur. Ağa, şebbenderdir. Çaresizdir, hayret tuzağında âvâre kalmıştır.

Kalyoncular 'gemiciler', Nigâr'ın babası ile kardeşidir. Gemici kılığına girmişlerdir. Şâhid'in Nigâr'ı boşamasını sağlamak amacıyla bir oyun tertip edilir. Oyun gereği iki gemici zıfak gecesi konağa gelecek, Nigâr da onlara işret sofrasında hizmet edecektir. Şâhid, bu durumu görünce Nigâr'dan soğuyacak ve onu boşayacaktır.

Rus Bacı, konağın câriyesidir. Şâhid'i işret odasına götürür ve ona iki gemiciye içki sunan Nigâr'ı gösterir.

Gulâm, feleğin çemberinden binlerce kez geçmiş, siyah bir köledir. Adı Sevdâ'dır. Parmakları hıyar gibi iridir. Şâhid konağa geldiğinde onu karşılar, ona Nigâr'ın armağan ettiği bohçayı verir.

İmam, tertip edilen oyunun bir parçasıdır. Yezid tabiatlı ve aşağılıktır. Şâhid, Nigâr'ı işret sofrasında görünce hemen konaktan ayrılır, kahvehaneye gider. Kahvehanedeki dostalarına durumu anlatır. O sırada imam efendi ile müezzîn de oradadır. İmam efendi, Şâhid'i boşanmaya ikna eder.

Ehl-i hıbre 'bilir kişi', Nigâr'ı muayeneye gelen yaşlı kadındır. Nigâr'ın annesi Fertûte, Şâhid'i kandırabilmek için şöyle bir yalan uydurur: Nigâr birgün uyurken kâbus görür ve yatağından düşer. Bunun üzerine ehl-i hıbre'yi çağırırlar. Kadın gelir, Nigâr'ı muayene eder ve bu düşme sonucu Nigâr'ın bıkırının izale olduğunu söyler.

c) Hüllenin vuku bulduğu konak

Şair, hüllenin gerçekleştiği konağı şöyle tasvir eder: Konak, yüksek bir saraydır. Bir tarafı lâlelik sümbüllük, diğer tarafı çiçekliktir. Goncası feleğin güneşi ayıdır. Sümbülü meleğin saç lülesinin kıvrırcığıdır. Bahçesindeki bülbüller şevkle ah vah eder. Avlusu dileklerin doruğudur. Selsebili bir içim sudur, kevser suyuna denktir. Saf suyu zülâl gibi akar.

Havuzu dilek aynasıdır. Fevvâresi âşıklar gibi ağlamaktadır. Merdiveni istekler basamağıdır. Konağın dünyada eşi benzeri yoktur.

ç) Mesnevînin konusu

Hülle-nâme'nin konusu, Şâhid ile Nigâr arasında vuku bulan hülle olayıdır. Şâhid, genç bir delikanlıdır. Birgün kahvehanede otururken oradan geçen iki hanıma lâf atar. Bunlardan biri Nigâr, diğeri ise onun annesidir. Bir işaretle Şâhid'i yanlarına çağırırlar. Bir süre yürüdüktan sonra bir sokağa girerler. Burada annesi Nigâr'ın başından geçenleri anlatır. Bir gece Nigâr uykusunda kâbus görmüştür. Kâbusun etkisiyle yataktan düşmüş ve bekâretini kaybetmiştir. Nigâr'ın annesi, bu hâliyle kabul etmesi durumunda kızını Şâhid'e verebileceğini söyler. Şâhid, teklifi kabul eder. Birlikte bir konağa giderler. Nikâh kıyılır, ziyafet verilir. Zifaf olur. Sabaha karşı Şâhid, Nigâr'ın başka bir odada iki gemiciye işret sofrası kurduğunu görür. Bunun üzerine konaktan ayrılır, kahvehaneye gider. Durumu oradaki dostlarına anlatır. Boşanması tavsiye edilir. Sonunda Şâhid, Nigâr'ı boşar. Gerçekte ise Nigâr, kocasından boşanmış genç bir duldur. Eski kocasına dönebilmesi için hülle gerekmektedir. Bir kumpas kurulur. Buna göre Nigâr'ın babası ve erkek kardeşi gemici kılığında konağa gelir. Nigâr da onlara hizmet eder. Şâhid, Nigâr'ı bu hâlde görünce ikinci gün onu boşar. Böylece hülle gerçekleşmiş olur. Bir süre sonra pişman olan Şâhid, İmam Efendi'den oyuna getirilerek hülleyle alet edildiğini öğrenir.

Re'fet'in *Hülle-nâme*'si, başta mesnevînin kahramanları olmak üzere insan, sosyal hayat, inançlar ve tabiat unsurları ile ilgili teşbih ve mecazlarla yüklüdür. Ayrıca mesnevîde pek çok deyim ve tabirle karşılaşırız. Aşağıda bu unsurlarla ilgili teşbih ve mecazlar, ayrıca deyim ve tabirler sıralanmıştır:

MESNEVİDEKİ KİŞİLER¹

Şâhid 66, 72, 78, 86, 93, 113, 122, 128, 130

dil-dâr 3, şûh-ı nâz-perver, sitem-piše, tâze, dil-ber 20, dil-ber-i tezerv-hırâm 21, şûh-ı şekkerin-güftâr 28, § gölge 38, § baht ayinesi, göz nuru 42, § hûrî 42, mest-i harâb 89, bi-çâre 122, bi-çâre Şâhid 111, § meh-i burc-ı âsmân-ı kemâl 113, gamgîn 123, magbûn 122, Şâhid-i bâzâr 3, 34, 97, 119, Şâhid-i gâfil 55, Şâhid-i miskîn 98, § 'ilâc 145

cismi: § meh 9

çihresi: § mihr ü mâh helvâsı 8

ruhu: § [güneş] 12

rûyu: § kızılca kıyâmet 19, verd-i tarâvet 19

'izârı: § gül-i nesrîn 10

çeşmi: § fitne dolabı 5

nigeşi: § hadşe girdâbı 5

dîdesi: § [sarhoş] 4

müjesi: § nâvek-i kazâ vü kader 6

ebruvânı: § kemân-ı saht-eser 6

deheni: § hokka 9, § mümessek akîde 9

lebi: § la'l 8, § murabbâ 8

zekanı: § çâh-ı Nahşeb-i eşvâk 7, § rasad-gâh-ı vuslat-ı 'uşşâk 7

gerdeni: § sîm 11

hâli: § nokta-i hüsn 11

kâkûli: § bend 15

zülfü: § kemend 15

sînesi: § gümüş âyine 13

kâmeti: § nahl-i tûbâ 18 § serv-i bâğ-ı hoş-harekât 18

kaddi: § ar'ar 17, şimşâd 17

sâ'idi: § şem'-i kâfûrî 14

sâkı: § dökme bal mumu 14

yürüyüşü: § tezerv 21

Nigâr 28, 34, 78, 84, 86, 91, 94, 97, 114, 121, 131, 145, mekkâre, nâzenîn 28, § gül-gonçe 32, cânâne 33, kirlî nigâr 34, § serv-i gülşen-i i'câz 35, 'işve-fürüş 36, § [güneş] 38, § ay pâresi, § altûn top 43, tâze, § kitap gibi güzel 46, § zîb-i bister 47, ma'sûk 73, Nigâr-ı zarîf 84, § zîb-i visâlgâh 86, § 'ilâc 92, § şeh-levend-i sîm-ber 94, yâr 96, hurde 105, § dünyâ 115, Nigâr-ı mekkâre 131, sûr u âşüb-zâ, sehâre 131, zen 143, § hûr-ı cemîl 143, § Hümâ-yı evc-i visâl 152

cebîni: § meh 36

Fertûte 'kocakarı' 29, 37, 42, nahs-ı ekber, § Zühâl 31, § sebz-i bîgâne 32, acûz 33, 'acûz-ı muhîl 146

çihresi: § kış akşamı 30

Aga 133, derdmend 137, bâzargân 138, § Mecnûn-ı vâdi-i husrân 138, bi-çâre 140, şâh-bender-i güm-râh 142

gilyüncü 'gemici' 102, 116, 149

câriye 95, 97, § baş tacı 93, Urus Bacı 93
gulâm 'köle' 69, 72, benânı: § hıyar-şenber 71

[rengi]: [kara] 70

imâm: imâm-ı Yezîd 126, pelîd 126, 127, 128, 130

mü'ezzin 109

ehl-i hıbre 'bilir kişi' 50, pîre-zen 51

İNANÇLAR

baht 42, § âyine 42

dünyâ, § Nigâr 115

fitne, § kibâb 135

hayret, § dâm 140

i'câz, § gülşen 35

kazâ vü kader: nâvek-i kazâ vü kader, § müje 6

melek: ca'd-ı zülf-i melek, § sünbül 63

¹ Rakamlar mesnevîdeki beyit numaralarını gösterir, § madde başı kelimenin mecaz anlamını ifade eder.

SOSYAL HAYAT

Akîde ‘macun’, § dehen 9
 Âyîne, § sîne 13, § baht 42, âyîne-i cihân
 § gök 111, âyîne-i cihânı siyâh eyle-
 : ‘kıyameti koparmak’ 111,
 secencel: § havz 60
 bâde 100, 101, 150
 Baykara: meclis-i Baykara 101
 bend, § kâkül 15
 bezm 102
 bister, § derd ü elem 107
 câm 101, § nâz 4, câm-ı pür-şarâb 102
 çeng 103
 dâm, § hayret 140
 def 103
 dervâze, § visâl 75
 dolab, § çeşm 5
 [düğün], bogçe verilir 74, bogçede sırma
 dokuma elbise bulunur 74, nikâh
 kıyılır 78, akşam olunca ziyafet
 verilir 79, akşam namazı kıldıktan
 sonra misafirler ayrılır 80, damat
 gelinin yüzünü açar 85
 Fevâre, § çeşme-i ‘uşşâk 62
 Firâş, § visâlgâh 86
 gil-i hoş-bû ‘gül kozmetiği’ 12
 haclegâh, § cennet 83
 havz, § secencel-i maksûd 60
 helvâ: mihr ü mâh helvâsı, § çihre 8
 hıyâr-şenber ‘hıyar’, § benân 71
 hokka, § dehen 9
 hurde ‘bukağı’ 81
 hücre 106
 kahve-hâne 23, kahvehaneye çıkmak
 108, bezm-i vâlâ 109
 kat, § Anka 133
 kemân, § ebruvân 6
 kemend, § zülf 15
 la’l, § leb 8
 miftâh, § vuslat 87
 mum: dökme bal mumu, § sîmîn sâk 14
 mutrib 103
 Nahşeb: çâh-ı Nahşeb-i eşvâk, § zekan 7
 nokta: nokta-i hüsn, § hâl 11
 peymâne 104, 150, peymâneyi rindâne
 sun- 104

pîrâhen, § hâle 9
 rasadgâh: rasadgâh-ı vuslat-ı ‘uşşâk, §
 zekan 7
 sâgar 101
 sarây: sarây-ı vâlâ, kasr-ı pâk-i zer-endüd
 66, kasr 67
 [sadır], § rişte 154
 sîm, § gerden 11
 surâhî 100
 sûk ‘çarşı’ 21, 22
 süllem ‘merdiven’, § istekler basamağı
 65
 şarâb 150
 şem’: şem’-i kâfûrî, § sâ’id-i berrâk 14
 [yazı], § zîb 154
 zinâ yokuşu ‘sidik yokuşu’ 41
 zeyl, § safh 155, zeyl-i safh ile mestür
 eyle- 155
 zükâk ‘dar sokak’ 40

İNSAN

Âşık, § bülbül-i zâr 10, çeşme-i ‘uşşâk: §
 fevâre 62, dil: § murg 22, 139
 âgûş, § hâle 36
 derd ü elem, § bister 107
 husrân, § vâdi 138
 ışk, § tûti 13
 mihr, § gonçe 63
 mahabbet, § çeşme-sâr 37
 murabbâ ‘tatlı’, § leb 8
 nâz, § câm 4
 safh ‘bağışlama’, § zeyl 155
 visâl, § dervâze 75
 vuslat, § miftâh 87

TABİAT

âb, âb-ı kevser 61, âb-ı nâb 150
 bülbül, andelîb 64, hezâr 64, bülbül-i zâr:
 § âşık 10
 Anka, § kat 133
 ar’ar, § kad 17
 çeşme-sâr, § muhabbet 37
 girdâb, § nigeş 5
 gonçe, § mâh 63, § mihr 63, § Nigâr 32
 gölge, § dil-dâr 38
 gök, § âyîne-i cihân 111

gül, § Nigâr 32, verd-i tarâvet: § rûy 19,
gül-i neşrin: § izâr 10, kızılca
kiyâmet: § rûy 19
gülşen, § i'câz 35
güneş, § [mektep çocuğu] 8, § ruh 12, §
Nigâr 38
hâle, § pîrâhen 9, § âgûş 36
Hamel, § Nigâr 31
hezâr 64
Hüma 133
mâh, § gonçe 63, meh: § cism 9, cebîn
36
murg, § dil 22, 139
nahl-i Tûbâ, § kâmet 18
sebz-i bigâne, § Fertûte 32
serv, § Nigâr [boyu] 35, serv-i bâğ-ı hoş-
harekât: § kâmet 18
sünbül § ca'd-ı zülf-i melek 63
şimşâd, § kad 17
tezerv 21
tûtî, § ışk 13
vâdi, § husrân 138
Zühal, § Fertûte 31

DEYİMLER VE TABİRLER

âh vâh et-: 51
akd et-: 'nikâhlamak' 147
altûn top: 'altın top', § Nigâr 43
ay pâresi: 'ay parçası', § Nigâr 43
âyîne-i cihânı siyâh eyle-: 'dünyası
karamak' 111
bir içim su ol-: 61
bir nazarı dünyaya gelmemiş ol-:
'benzeri dünyaya gelmemiş olmak'
57
dâm-ı hayretde âvâre kal-: 'donup
kalmak' 140
dünyâ başına tar ol-: 'daralmak' 91
dünyânın aslı faslı olma-: 'dünyanın
temeli olmamak' 115
el kak-: 'hizmetçi çağırarak için el
çırpmak' 92
emr-i Bârî be-kavl-i Fahr-ı cihân:
'Allah'ın emri Peygamber'in kavli
ile' 54

Hak safâyı müzdâd et-: 'Allah sefanızı
artırsın' 110
her kelâmı sadra şifâ ver-: 'her sözü içini
ferahlatmak' 129
hul'a dâmenini teşmîr eyle-: 'boşanma
eteğini toplamak, başanmaya karar
vermek' 151
hurdeyi düy-: 'bukağayı düğümlemek,
kendi eliyle ayağını zincirlemek' 81
hüsn-i ülfet eyle-: 'iyi geçinmek' 134
kadem bas-: 'ayak basmak, muradına
ermek' 75
kahvehaneye çık-: 'kahvehaneye gitmek'
108
kesîrû'r-remâd ol-: 'âlicenap, cömert
olmak' 132
kış akşamı, § (soğuk) çihre
kitap kavlince güzel ol-: 'kitap gibi güzel
olmak' 46
kurta-i gûş-ı hûş ol-: 'akıl kulağına küpe
olmak' 153
meclis tertip et-: 'eğlence düzenlemek'
100
mübârek bâd: 'mübarek, kutlu olsun' 110
nikâhdan geç-: 'boşanmayı kabul etmek'
121
nikâhını bağışla-: 'boşanma hakkını
eşine vermek' 120
rûy-ı çarhı siyâh eyle-: 'dünyasını
karartmak' 141
rûz u şeb kârî âh u zâr ol-: 'işçi gece
gündüz evvâh olmak' 139
sefâyı dest-âver eyle-: 'sefasını sürmek'
117
şîr ü şeker gibi imtizâc et-: 'sütle şeker
gibi uyuzmak' 134
ta'bîre başla-: 'tasvire, anlatmaya
başlamak' 112
üç talâkla tatlık eyle-: 'boş ol, boş ol, boş
ol diyerek boşamak' 136
vuslat anahtarını istek hazinesinin
kilidine bırak-: 'birleşmek' 87
zifâf ile tahlîl et-: 'hülle ile helâl hâle
getirmek' 143
zîb-i rişte-i tesvîd eyle-: 'karalama ipine
süs etmek, karalamak, şiir yazmak'
154

² Bir gül çeşidi olmalıdır.

II. Metin ve Çeviri

Meşnevî-i Hülle-nâme-i Re'fet¹
Fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

- 1 Ey hünermend-i ma^crifet-pîşe
 V'ey suhan-dân-ı nükte-endîşe
 Kıl şımâh-ı revân eyle şafâ
 Söyleyem bir hikâye icmâlâ
 Var idi bir zamânda bir dil-dâr
 Nâm-ı nâmîsi Şâhid-i bâzâr
 Dîdesi câm-ı nâzdan maḥmûr
 Ğamze-i fitne-sâzı ḥod mağrûr
- 5 Çeşm-i âşûbî fitne tolâbı
 Niğehi ^caynı ḥadşe girdâbı
 Ebruvânı kemân-ı saḥt-eşer
 Müjeler nâvek-i kaẓâ vü kader
 Zekânı çâh-ı Naḥşeb-i eşvâk
 Hem raşadgâh-ı vuşlat-ı ^cuşşâk
 Çihresi mihr ü mâh helvâsi
 Leb-i la^cli güneş murabbâsi
 Bir mümessek ^cakîde ḥoḳḳa dehen
 Meh-i cisminde hâle pîrâhen
- 10 Gül-i nesrîn ^cizâr-ı ğaddârı
 İder âşûfte bülbül-i zârı
 Sîm-gerdende ḥâller gūyâ
 Noḳta-i ḥüsnini ider îmâ
 Ruḥ-ı pür-tâbı bir gîl-i ḥoş-bû
 Zîb-i ta^cvîz-bend her bâzû
 Sînesi bir gümüşden âyîne
 Tûti-i ^cişḳ nîk ü bed-bîne
 Şem^c-i kâfûrî sâ^cid-i berrâk
 Dökme bir bal mumı o sîmîn-sâk
- 15 Gerden-i ibtilâya kâkûli bend
 Zülf sevdâgerân-ı vaşla kemend²

¹ Başlık: 27^b S.

² 28^a S.

- Mümiyânında kıl ü kâl olmaz
 Hâli evşâfi hüd muhâl olmaz
 Qad-ı şimşâdı nâzenîn °ar°ar
 N'eyleyem örseler şabâ şarşar
 Kâmeti serv-i bâg-ı hoş-harekât
 Naḥl-i tûbâya dâldür bi'z-zât
 Rûyı verd-i tarâvet olmuştur
 Bir kızılca kıyâmet olmuştur
- 20 Böyle bir şüh-ı nâz-perver idi
 Bir sitem-pîşe tâze dil-ber idi
 Bir gün ol dil-ber-i tezerv-hırâm
 Cânib-i sūka itdi °aṭf-ı licâm
 Sūkı geşt ü güzâr eyleyerek
 Murğ-i diller şikâr eyleyerek
 Vardı bir qahve-hâneye togru
 Gördi erbâb-ı keyf ile tolu
 Çıkdı sedd-i kenâr-ı dükkâna
 Sūka karşı oturdu mîrâne
- 25 Şâg u şoldan yürüdi qahve cibâ
 Hem mümessek dehân-ı şevk-zidâ
 Ehl-i meclisle itdi dūr u dırâz
 Ḥayli âfâķī şoḥbete âgâz
 Lîk şoḥbet kemâ-hî cilve iken
 Ya°ni fart-ı girişme °işve iken
 Gördi ol şüh-ı şekkerîn-güftâr
 İki mekkâre nâzenîn nigâr
 Biri bir nâzenîn ferişte-ḥışâl
 Biri Fertüte delle-i muḥtâl
- 30 Birinüñ pek zarîf endâmı
 Birinüñ çihresi kış aḥşâmı
 Birisi necm-i sa°d-ı burc-ı ḥamel
 Naḥs-ı ekber birisi hemçü Zuhâl
 Biri gül gonçedür gülistâna
 Biri güyâ ki sebz-i bîgâne

- İkisi geldi pîş-i dükkāna
Geçiyorken³ acüz u cānāne
Āh idüp didi Şāhid-i bāzār
Nereye^c azm ider bu kirli Nigār⁴
- 35 Bi'z-zarūre olunca ħarf-endāz
Didi ey serv-i gülşen-i i^ccāz
Seni ey meh-cebīn-i^c işve-fürüş
Kim ider zīb-i hāle-i āgüş
Döndi Fertüte ardına baqdı
Çeşme-sār-ı maĥabbeti aqdı
Bir nigāh-ı işāret itdi hemān
Oldı yanınca sāyeveş püyān
Ki nişīb ü firāz kaç^c iderek
Cā-be-cā ki ĥicābı ref^e iderek
- 40 Bir zuķākā irişdiler tenhā
Şorma⁵ kerden nişān virür güyā
Diķkat itseñ hemān zinā yoķuşı
Ana kārīzi idi şan aķışı
Döndi Fertüte didi ey ĥūrī
Baĥtum āyīnesi gözüm nūrı
Ĥalf u zāhrumdaki bu duĥter-i ĥüb
Ya^cni ay pāresi bu altun ŧop
Duĥterümdür cihānda bir dāne
Ola dā'im vedī^ca Yezdāna
- 45 Çārdeh sāledür nişābında
Münĥasif meh sipihr-i tābende
Tāzedür şeyĥ u şāb kavlınce
Bir güzeldür kitāb kavlınce
Līk bir gice zīb-i bister idi
Der-firāş idi ĥ^vāb-perver idi
Bir sehimnāk vāķı^a gördi
Bīm-i cān ile āfete irdi
Ĥod-be-ĥod cāme-ĥ^vābdan zīre
Nā-gehān atdı kendüyi yire

³ geçiyorken: geçeyorken S.

⁴ 28^b S.

⁵ Şorma: +ya S.

- 50 Der-[°]aķab ehl-i ĥibreyi nā-ĉār
 Da[°]vet itdük berāy-ı istifsār
 Baķdı ol pīre-zen nigāh itdi
 Fercine toĝru āh vāh itdi
 Didi ašlā içinde yāresi yoķ
 Bikri olmiř izāle ĉāresi yoķ
 Bōyle eyler iseñ kabūl eger
[°]Özri ile be-muķtezā-yı ķader⁶
 Saña tezvīc eyleyem el-ān
 Emr-i Bārī be-ķavl-i Fahr-ı cihān
- 55 Āh idüp didi Şāhid-i ĝāfil
 Ne ki emrūñ olursa dil ķā'il
 Tarafeynūñ rızası itdi zūhūr
 İtdiler bir yire murūr u [°]ubūr
 Vardılar bir sarāy-ı vālāya
 Gelmemiř bir nazīri dūnyāya
 Bir taraf lālezār [u] sūnbūlzār
 Bir tarafda resīde hep ezhār
 Şan ĥıyābānı ĝūlřen-i cennet
 Virmede iki cānibe zīnet
- 60 Hāvzı ĝüyā secencel-i maķşūd
 Āb-ı nābı zulālveř mevrūd
 Selsebīl ise bir iĉim şudur
 Āb-ı kevşerle hem-terāzūdur
 Şan ki fevvāresi anuñ her ān
 ĉeşme-i [°]uşşāķveř olur giryān
 Ğonĉesi līk mihr ü māh-ı felek
 Sūnbūli hemĉū ca[°]d-ı zūlf-i melek
[°]Andelībānı şad hezār eyler
 Bang-i şevķ ile āh u zār eyler
- 65 Süllemi pāye-i meṭālībdür
 Şaĥnı ĉūñ zirve-i me'āribdür
 İtdi Şāhid kaĉan [°]alāya şu[°]ūd
 Gördi bir ķaşr-ı pāk-i zer-endūd
 Ķaşra itdi teveccūh ile şitāb
 Gördi zevķ ü şafāda hep aĥbāb

⁶ 29^a S.

- Şāhidi itdiler çün istikbāl
 Oldı aña maqām şaff-ı ni^cāl
 Nā-gehān feth olındı bāb-ı harem
 Taşraya çıkdı bir gūlām ol dem
- 70 İsmi Sevdā dinilse lāyıkdur
 İsmine cismi hōd muṭābıkdur
 Her benānı hıyār-şenberden
 Līk geçmiş hezār çenberden
 Geldi Şāhid hūzūrına o gūlām
 Yir öpüp itdi aña ^carz-ı selām⁷
 Didi ma^cşūkuñuz şenālar ider
 Farṭ-ı ihlāsla du^cālar ider
 Size bir boğçe eyledi ithāf
 Başdan ayağa cāme-i zer-bāf
- 75 Geydi fāhır libāsı Şāhid o dem
 Başdı dervāze-i vişāle kadem
 Çün-ki da^cvet olındılar cīrān
 Hep kibār u şıgār geldi hemān
 Bir mübārek şerīf sā^cat idi
 Aqđ-ı meclis olındı iş bitdi
 İtdiler Şāhide Nigārı nikāh
 Oldılar dāhil-i necāt u felāh
 Geldi aḥşām olunca h^vān-ı ṭa^cām
 Bir mu^cazzam ziyāfet idi be-nām
- 80 Çün olındı edā şalāt-ı ^cişā
^cĀdet üzre vedā^c idüp zuraḫā
 Oldı rāhī-i haclegāh-ı ^carūs
 Giderek hūrdeyi düyer efsūs
 Girdi ol haclegāha şāhāne
 Bir müferriḫ laṭīf kāşāne
 Zeyn olinmiş cidār erkānı
 Cennetāsā nuḳūş-ı bünyānı
 Kūşe-i hücreyi Nigār-ı zarīf
 Eylemiş farṭ-ı nāz ile teşrīf
- 85 Biñ niyāz ile itdi ref^c-i niḳāb
 İki cānibden oldı def^c-i ḫicāb

⁷ 29^b S.

- İtdi Şāhid Nigārī istifrāş
Ya'ni zīb-i vişālgāh-ı firāş
Kıfl-ı genc-i merāma bī-pervā
İtdi miftāh-ı vuşlatı ilkā
Kām alup kām virdiler ol şeb
Vaşf olunmaz bu kışsa-i a'ceb
Nā-gehān geldi 'ayn-ı Şāhīde h'vāb
Kendüden geçdi hayf o mest-i harāb
- 90 Bu siyāk üzere bir zamān geçdi
Dīdesin⁸ h'vābdan açup seçdi
Gördi kim yok firāş içinde Nigār
Oldı dünyā o demde başına tar⁹
İki sūya nigāh idüp baqdı
Gördi yoqdur 'ilacı el kaqdı
Geldi bir cāriye Urus bacı
Didi Şāhid ki ey başum tacı
Kanda gitdi Nigār-ı 'işvegerüm
Ya'ni ol şeh-levend-i sīm-berüm
- 95 Didi cāriye a'cab u agrab
Kışşayı duymaduñ mı dahı 'aceb
Gel irā'at idem saña yāri
Olasın hāle muṭṭali^c bāri
Cāriye ile Şāhid-i bāzār
İtdiler cānib-i Nigārı güzār
Gördi bir hücre Şāhid-i miskīn
Bāba āvīze perde-i sīmīn
Eyledi perdeyi nühüfte şikāf
Oldı zāhir cevānib ü eṭrāf
- 100 Gördi bir meclis-i şafā tertīb
Bāde ile şurāhīler pür-zīb
Cām u şāgarda bādeler yek reng
Meclis-i Baykara ile hem-seng
İki ğilyüncü bezmde oturur
Cā-be-cā cām-ı pür şarāb yürtür

⁸ dīdesin: dīdesine S.

⁹ 30^a S.

- Bir tarafda fiğān ider def ü çeng
Muṭrib itdükce dem-be-dem āheng
Ehl-i beytī elinde peymāne
Şunar erbāb-ı bezme rindāne
- 105 Hürdeyi tıydı bildi çün cānı
Oldı gāyet mükedder aḥvāli
Āhır ālām eyledi ric^cat
Hücreye toğru idicek ^cavdet
Oldı bister-nişin-i derd ü elem
Yatdı tā şubḥ olunca ol pür-ğam
Seḫerī itdi taşra çün-ki ḫurūc
Eyledi pīşgāh-ı bezme ^curūc
Cümle yārān o bezm-i vālāda
Hem imām u mü^zezzin āmāde
- 110 Didiler Şāhid[e] mübārek bād
Eyleye Ḥaḫ şafāñuzı müzdād¹⁰
İtdi bī-çāre Şāhid ol dem āh
Kıldı āyine-i cihānı siyāh
Başladı ser-güzeşti taḫrīre
Vāḫı^c-ı ḫāli cümle ta^cbīre
Birisı didi Şāhide der-ḫāl
Ey meh-i burc-ı āsmān-ı kemāl
Benden eyle Nigāri istifsār
Saña aḥvāli eyleyem iḫbār
- 115 Çün-ki yoḫ aşl u faşlı dünyānuñ
Kārı zīrā ki böyledür anuñ
Gice gündüz şafası ^cişretdür
Kārı ğılyüncılarla ülfetdür
Ḥālūñe bu münāsib ise eger
Eyle sen de şafāñı dest-āver
Yoḫ münāsib degülse taḫlīḫ it
Līk kendüñden anı tefrīḫ it
Baḫdı gördi ki Şāhid-i bāzār
Çāre yoḫ oldı ^cāḫıbet nā-çār
- 120 Anı taḫlīḫ eylerüm ammā
Ger nikāhın bağışlar ise baña

¹⁰ 30^b S.

- Geçdi ol dem nikāhdan o Nigār
 Oldı āhır muḥāla^a der-kār
 Gitdi Şāhid mekānna maḥzūn
 Oldı bī-çāre ḥayflar maḡbūn
 Bir iki gün murūr idüp gamgīn
 Eyler idi fiḡān u āh u enīn
 Mālīhulyā mıdur ḥayāl midür
 Düş mi simyā mıdur ḥayāl midür
- 125 °Acabā kimden itsem istiḥbār
 Kime itsem bu ḥālūmi iḥtār
 Ḥāḫıra geldi çūn imām-ı Yezīd
 Bilmez illā bilür ise o pelīd
 Vardı beyt-i imāma çap itdi
 Bir nezāketle daḡḡ-ı bāb itdi
 İtdi ānīde fetḥ-i bāb imām
 Virdi Şāhid imāma anda selām
 Eyledi ser-güzeştin istibrā
 Ki vire her kelāmı şadra şifā¹¹
- 130 İtdi ol dem imām fetḥ-i kelām
 Didi ey Şāhid eyle isti^clām
 Ehl-i beytūn Nigār-ı mekkāre
 Sūr u āşūb-zā o sehḥāre
 Kızıdır bir muḥaşşılıñ el-ḥaḡ
 Bir keşīrū'r-remād idi el-ḥaḡ
 Virdi tüccārdan bir ağaya
 Çatı °anḡā idi hümā-sāye
 Bir zaman ḥüsn-i ülfet eylediler
 İmtizāc itdiler çū şīr ü şeker
- 135 Zevcini birgün eyledi ağzāb
 Düşdi mā-beyne fitne hemçū ḥabāb
 Üç ḫalāḡ ile eyledi taḫlīḡ
 Birbirinden olındılar tefrīḡ
 Dermendūn ḫelālī oldı ḫarām
 İdemez oldı hecr ile ārām
 Muḡtezā-yı °alāḡa bāzargān
 Oldı mecnūn-ı vādi-i ḫusrān

¹¹ 31^a S.

- Rüz u şeb kârı âh u zâr oldı
 Çün-ki murğ-i dili şikâr oldı
- 140 N'eylesün n'işlesün o bî-çäre
 Dâm-ı hayretde qaldı âväre
 Dem-be-dem âh u vâh eyler idi
 Rüy-ı çarhı siyâh eyler idi
 Didi birgün biri aña nâ-gâh
 Hayf ey şâh-bender-i güm-râh
 Saña zen olamaz o hür-ı cemîl
 İtmedükce zifâf ile tahtlîl
 Tâlib-i hülle ol ço nâlânı
 Ber-çaraf kıl bu âh u figânı
- 145 Çün olındı Nigâr istizmâc
 Hülle olınmağa bulındı °ilâc
 Seni bir dek ile °acüz-ı muhtâl
 Eyledi bir tarîk ile tahtşîl
 Saña °ağd itdiler anı güyâ
 K'idesin resm-i hülleyi icrâ
 Ger iderseñ bisât-ı °ayşu su'âl
 Söyleyem saña aşlını fî'l-hâl¹²
 İki ğilyüncünuñ biri pederi
 Hem karındaşı idi dağı biri
- 150 Şan ki peymânede şarâb idi
 Bâde şeklinde âb-ı nâb idi
 Bu ola saña bâdi-i tenfîr
 K'idesin hul°a dâmeniñ teşmîr
 Çün-ki hal°i olındı isti°câl
 Çıkdı elden hümâ-yı evc-i vişâl
 İşbu zîbâ menâkıb-ı rengîn
 Kurta-i güş-ı hüş-ı müstem°în
 Sem°-i iz°âna çün olunca resîd
 Eyledim zîb-i rişte-i tesvîd
- 155 Ne qadar eyledimse sehv ü kuşür
 İdeler zeyl-i şafh ile mestür
 Belki birgün ola bu nazm-ı cemîl
 RE'FETâ bâ'ış-i senâ-yı cezîl

¹² 31^b S.

Re'fet'in Hülle-nâme'si

- 1 Ey hünerli, âdeti marifet olan, söz bilen, nükteden anlayan (kişi)!
Can kulağını ver, şenlen. Sana kısa bir hikâye anlatayım.
Bir zamanlar lâkabı Şâhid-i bâzâr olan bir dildâr vardı.
Gözü, naz kadehinden mahmur, fitneci kirpiği mağrurdu.
- 5 Belâlı gözü, fitne dolabı; bakışı, yaralama girdabıydı.
Kaşları gergin bir yay, kirpikleri kaza ve kader okuydu.
Çene çukuru parlak Nahşeb kuyusuymdu, hem de âşıkların kavuşma rasat-
hanesiydi.
Yüzü, ay ve güneş helvası; lâl dudağı güneş tatlısıydı.
Hokka(ya benzeyen) ağzı misk macunuydu. Bedeni ay, hâlesi gömleği idi.
- 10 Gaddar yanağı, inleyen bülbülü perişan eden bir yaban gülüydü.
Gümüş gerdanındaki benler sanki güzellik noktasını ima ederdi.
Çok parlak yanağı gül kozmetiği idi. Her pazubendi muska ile süslüydü.
Sinesi, aşk dudusunun iyiyi kötüyü gördüğü gümüşten bir aynaydı.
Berrak kolu, kâfurdan bir mumdu; o gümüşten baldırı, dökme bal mu-
muydu.
- 15 Kâkülü gerdan düşkünlerine bağ, saçı vuslat sevdalılarına kayıştı.
Kıl beline lâf söylenmez, hâli ve niteliklerine şüphe edilmez.
Şimşir boyu nazlı ardıçtı; neyleyeyim ki rüzgâr örseler, sarsardı.
Boyu güzel salınışlı bağ servisiydi, bizzat Tübâ fidanına delildi.
Yüzü taze bir gül olmuştu, bir kızılca kıyamet olmuştu.
- 20 Öyle nazlı bir şuhtu, azarlamayı huy edinmiş genç bir dilberdi.
Birgün o sülün salınışlı dilber çarşı tarafına yöneldi.
Çarşayı dolaşıp gönül kuşlarını avlayarak
bir kahvehaneye doğru yürüdü, (oranın) keyif erbabı ile dolu olduğunu
gördü.
Dükânın köşe duvarına çıktı, çarşıya karşı efendice oturdu.
- 25 Şevk artıran misk kokulu ağzından çıkanı dinlemek için kahvedekiler
etrafında toplandı.
Meclis ehliyle uzun uzadıya sohbet etti.
Sohbet bu şekilde oluyorken, yani naz ve işve taşıyorken,
o tatlı sözlü şuh; hileci, oynak iki güzel gördü.
Biri melek yaratılışlı bir oynak, diğeri hileci, kurnaz bir kocakarıydı.
- 30 Birinin endamı pek zarifti, diğerrinin çehresi kış akşamı (gibi sevimsizdi).

Birisi Hamel burcunun kutlu yıldızıydı, diğeri Zühal gibi büyük uğursuzluktu.

Biri gül bahçesine gül goncasıydı, diğeri sanki tuhaf bir ottu.

İkisi de dükkânın önüne geldi. Kocakarı ile cânâne geçiyorken, çarşı güzeli “ah” edip: “Bu kirli nigâr nereye gidiyor?” dedi.

- 35 Söz gayrı ihtiyarî çıkınca: “Ey benzeri olmayan gül bahçesinin servisi, ey nazlanan ay alınlı! Seni kim kucak hâlesine süs eder?” dedi.

Kocakarı döndü, ardına baktı; sevgi pınarları aktı.

Bir işaret bakışı attı, (Çarşı güzeli) anında gölge gibi yanına koştu.

İniş yokuş geçerek, yavaş yavaş utanma sıkılmayı kaldırarak,

- 40 ıssız, dar bir sokağa vardılar. Aman sorma, sanki (orası) umumhaneyi işaret ederdi.

(O sokak) dikkat etsen, tıpkı zina yokuşuydu; akışı ana lağım gibiydi.

Kocakarı döndü ve şöyle dedi: “Ey huri, ey bahtımın aynası, gözümün nuru!

Arkamdaki bu güzel kız, yani ay parçası bu altın top,

dünyada bir tane kızımdır, daima Allah'a emanet olsun.

- 45 On dört yaşındadır, ay ile parlak güneş ona göre sönük kalır.

Genç ihtiyar herkesin sözünce körpedir, kitap hükmünce (kitap gibi) bir güzeldir.

Ancak, bir gece döşeğin süsüydü, yataktaydı, uyku çekiyorken

korkunç bir rüya gördü, can korkusuyla belâya uğradı.

Ansızın kendini yataktan aşağı, yere attı.

- 50 Ardından çaresiz sormaya bilir kişi çağırdık.

(Gelen) kocakarı fercine doğru baktı, ah vah etti.

İçinde asla yarası yok, (ancak) kızlığı gitmiş, çaresi yok, dedi.

Böyle kader gereği olan özrüyle kabul edersen eğer,

Allah'ın emri, cihanın övüncü Hz. Muhammed'in kavliyle sana şimdi nikâhlayayım.”

- 55 Gâfil Şâhid, “ah” edip: “Ne emredersen gönül razıdır” dedi.

İki tarafın rızası görüldü, bir yere geçip gittiler.

Benzeri dünyada olmayan yüksek bir köşke vardılar.

Bir tarafı lâlelik sümbüllük, bir tarafında hep çiçekler bitmiş.

Yolun iki tarafı sanki iki yöne süs veren bir cennet bahçesiymiş.

- 60 Havuzu sanki saf suyu zülâl gibi gelen bir dilek aynasıymış.

Çeşmesi, kevser suyuna denk bir içim suyumuş.

Fısıkiyesi sanki âşıkların gözleri gibi her an ağlarmış.

Goncasi, feleğin ayı ile güneşi; sümbülü, meleğin saç lülesinin kıvrırcığıymış.

Bülbülleri şevk ile yüz binlerce ah vah edermiş.

65 Merdiveni istekler basamağıymış, avlusu dilekler doruğuymuş.

Şâhid, yukarı çıktığında altın yaldızlı, kutsal bir köşk gördü.

Köşke doğru koştu, dostların hep keyif ve eğlencede olduğunu gördü.

Şâhid'i karşıladılar, onu en değersiz yere oturttular.

Ansızın harem kapısı açıldı, o an bir köle dışarı çıktı.

70 Adına Sevda denilse yakışır, ismi cismine uygundur.

Her parmağı hıyar gibiydi, ancak (feleğin) çemberinden binlerce kez geçmişti.

O köle Şâhid'in huzuruna geldi, yer öpüp selâm verdi.

“Maşukunuz size övgüler düzer, çok samimî dualar eder.

Size, baştan ayağa sırma dokuma elbise olan bir bohça armağan gönderdi” dedi.

75 Şâhid, anında değerli elbiseyi giydi, kavuşma kapısına ayak bastı.

Komşular davet edildiğinden, o anda büyük küçük, hepsi geldiler.

Kutlu, şerefli bir saatti; meclis kuruldu, iş bitti.

Şâhid'e Nigâr'ı nikâhladılar, kurtuluşa erdiler.

Akşam olunca sofraya geldi, büyük bir ziyafetti.

80 Akşam namazı kılındığından âdet gereği saygın adamlar ayrıldılar.

(Şâhid) gelin odasına yollandı, git gide bukağıyı düğümlerdi, yazık.

Gelin odasına padişah gibi girdi, iç açan güzel bir yerdi.

Duvar destekleri süslenmişti, binanın nakışları cennet gibiydi.

Zarif Nigâr, odanın köşesini pek nazlı şereflendirmişti.

85 (Şâhid), peçeyi bin yalvarmayla açtı, iki yönden perde kalktı.

Şâhid Nigâr'ı, yani vuslat süsünü yatağa aldı.

İstek hazinesinin kilidine vuslat anahtarını çekinmeden sürdürdü.

O gece kâm alıp kâm verdiler, bu acayip hikâye anlatılmaz.

Ansızın Şâhid'in gözüne uyku geldi, o sarhoş kendinden geçti, yazık.

90 Bu şekilde bir süre geçti. (Sonra) gözünü uykudan açıp seçti.

Nigâr'ın yatakta olmadığını gördüğü an dünya başına yıkıldı.

İki tarafa dönüp baktı, ilâcının olmadığını gördü. El çırttı,

Rus Bacı cariye geldi. Şâhid: “Ey başımın tacı!

İşveli Nigârım, yani körpe güzelim nereye gitti?” dedi.

95 Cariye: “Çok acayip, çok garip! Hikâyeyi duymadın mı?

- Gel sana yarı göstereyim, hiç olmazsa hâli öğren” dedi.
 Cariye ile çarşı güzeli Nigâr tarafına yürüdüler.
 Zavallı Şâhid kapısında gümüş perde olan bir oda gördü.
 Perdeyi gizlice araladı, her taraf göründü.
- 100 Kadehleri şarapla süslenmiş bir meclis kurulmuştu.
 Camda bardakta kadehler aynı renkti. Baykara’nın meclisi değerindeydi.
 İki gemici mecliste oturuyor, sıra sıra şarap dolu sürahi yürüyor.
 Çalgıcı her an ahenk ettikçe bir tarafta def ile çenk feryat ediyor.
 Ev halkının elinde kadeh, meclis efendilerine rindane sunuyor.
- 105 Bebeği duydu, kendi sevgilisi olduğunu bildiği için çok kederlendi.
 Sonunda hücreye döndü, acıları tekrarlandı.
 Gamla dolu olarak dert ve acı yatağına oturdu, sabaha değin yattı.
 Seher vakti dışarı ayaklandı, eğlence meclisinin önüne ağdı.
 Bütün dostlar o yüce meclisteydi, imam ve müezzin de hazırды.
- 110 Şöyle dediler: “Ey Şâhid! Uğurlu olsun, Tanrı sefanızı artırsın”.
 Biçare Şâhid o an cihan aynasını karartacak bir “ah” çekti.
 Macerayı anlatmaya, durumu bütününü söylemeye başladı.
 Birisi o an Şâhid’e şöyle dedi: “Ey olgunluk göğünün burcundaki ay!
 Nigâr’ı benden sor, sana ahvali bildireyim.
- 115 Dünyanın aslı faslı yoktur, onun işi böyledir.
 Sefası gece gündüz içki içmek, işi gemicilerle dostluk etmektir.
 Eğer hâline bu yakışır, sen de keyfine bak.
 Yok, yakışmıyorsa boş; onu kendinden ayır.”
 Çarşı güzeli baktı, gördü ki çare yok; sonunda ister istemez:
- 120 “Onu boşarım ama eğer nikâhını bana bağışlarsa” dedi.
 Anında Nigâr nikâhtan vazgeçti, sonunda boşanma oldu.
 Aldanmış Şâhid, çaresiz hüzünlenip mekânına gitti, yazık.
 Bir iki gün gamlı geçti, ah vah edip inledi.
 “Kuruntu mudur, düş müdür, simya mıdır, hayal midir?”
- 125 Acaba kimden haber alsam, bu hâlimi kime sorsam” dedi.
 Yezit yaratılışlı imam hatırına geldi. Bilirse ancak o alçak bilirdi.
 İmam’ın evine koştı vardı, nezaketle kapıyı çaldı.
 İmam anında kapıyı açtı; Şâhid, imama selâm verdi.
 Her sözü gönüle şifa versin diye macerasını saymaya başladı.
- 130 O an imam söz açtı: “Ey Şâhid! Bil,
 düzenbaz Nigâr, (gönlü) karıştıran o büyüyeyici (güzel),

ev sahibinin kızıdır, bir memur kızıdır, gelen gideni çoktur, gerçek.
Ailesi tüccardan bir zengine verdi. (Nigâr'ın) katı, Hüma gölgeli Anka
idi.

Bir zaman güzel geçindiler, süt ile şeker gibi uyuştular.

135 Birgün kocasını çok kızdırdı. Araya sayılamayacak kadar fitne düştü.

(Ağa) üç talakla boşadı, birbirlerinden ayrıldılar.

Dertlinin helâli haram olunca ayrılıkla duramaz oldu.

Bezîrgân, sevgisinden dolayı hüsrân vadisinin Mecnun'u oldu.

Gönül kuşu av olduğu için işi gece gündüz ah vah oldu.

140 O çaresiz, ne yapsın, ne etsin? Hayret tuzağında başıboş kaldı.

Her an ah vah ederek feleğin yüzünü karartırdı.

Birgün ansızın biri ona: "Ey yolunu kaybetmiş şebender! Yazık sana.

Zıfâ ile helâlleştirmedikçe o güzel huri sana eş olamaz.

Hülle talip ol, inlemeyi bırak, (böylece) ah vah etmekten kurtul" dedi.

145 Nigâr'ın düşüncesi de öğrenilince hülle yapmaya ilâç bulundu.

Dolandırıcı kocakarı seni hile ile elde etti.

Hülle âdetini uygulaman için sanki onu sana nikâhlamışlar.

Eğer işret sofrasını sorarsan sana aslını hemen söyleyeyim:

İki denizcinin biri babası, diğeri kardeşiydi.

150 Sanki kadehteki şarapmış, (oysa) içki şeklinde arı suyd.

Bu senin nefretine sebep olsun, boşanma eteğini kıvrırasın.

Boşanmada acele edildiği için vuslat burcunun Hüma'sı elden çıktı".

İşte bu güzel hikâye, dinleyicilerin kulağına küpe (olsun).

Anlayış(ımın) kulağına ulaşınca (onu) karalama ipinin süsü yaptım.

155 Ne kadar yanılıp kusur işledimse bağış eteği ile örtülsün.

Ey Re'fet! Belki birgün bu güzel nazm, çokça övülmene sebep olur.

III. Sonuç

1- Re'fet'in *Hülle-nâme*'si şimdiki bilgilerimize göre hülle konusunda yazılmış en eski edebî eserdir. Mesnevî nazım şekli ile, aruzun cedîd bahrinin feilâtün mefâilün feilün kalıbıyla kaleme alınmıştır ve 156 beyittir. Mesnevî, Re'fet *Divanı*'nda musammatlar bölümünde yer almaktadır.

2- *Hülle-nâme*, XVIII. yüzyılda yaşanmış gerçek bir olaya dayanmaktadır. Mesnevînin yazılış amacı, hülle olayını tenkit etmek ve dinleyiciye öğüt vermektir.

3- Re'fet'in *Hülle-nâme'si*, başta mesnevînin kahramanları olmak üzere insan, sosyal hayat, inançlar ve tabiat unsurları ile ilgili teşbih ve mecazlarla yüklüdür. Ayrıca mesnevîde pek çok deyim ve tâbir kullanılmıştır.

4- *Hülle-nâme'nin* yazarı Vâsık-zâde Re'fet'in hayatı, ailesi ve eseri hakkında ilk defa bu makalede toplu bilgi verilmektedir. Buna göre Re'fet Efendi XVIII. yüzyıl şairlerindedir. Aydın bir aileden gelmektedir. Babası ve kardeşi de şairdir. Re'fet Efendi'nin tek eseri *Divan*'ıdır. Şimdilik iki nüshası tespit edilmiştir. Süleymaniye Kütüphanesindeki nüsha, şairin desti hattıyla yazılmıştır.

5- Yalnız *Hülle-nâme'nin* değerlendirilmesi ile Re'fet'in edebî şahsiyeti hakkında bir hükme varmak mümkün değildir. Bunun için *Divan*'ının baştan sona incelenmesi gerekmektedir. Ancak vezin kullanımının hatasız olması, teşbih ve mecazların uygunluğu, ifadelerin güzelliği, deyim ve tabirlerin yerinde kullanılması gibi hususlardan hareket ederek Re'fet'in iyi bir şair olduğu söylenebilir. Başta Râmiz olmak üzere hakkında bilgi veren kaynaklar da aynı kanaattedir.

“A MATNAVİ (MASNAWİ) WRITTEN IN THE 18TH CENTURY ON INTERIM MARRIAGE: VÂSİK-ZADA RE'FET EFENDİ AND HIS *HULLA-NAMA*”

Abstract

Hulla means interim marriage necessary before a divorced couple can remarry. A man marries a divorced woman on condition of divorcing her in a very short time so that she can remarry her previous husband.

Hulla-nama was written by Re'fet Efendi living in the 18th century. He is a Ottoman poet just like his father Vâsik Efendi and brother Ershed Efendi.

It is known that the Hulla-nama of Re'fet Efendi is the oldest literary work about interim marriage. Its meter is aruz cadid fa'ilâtun mefâ'ilun fa'ilun. It has 156 couplets. Its subject is a real event.

Keywords

Hulla, hullaci, hulla-nama, matnavi, Vasik-zada Re'fet, Vâsik Efendi, Ershed Efendi, family of Madrûb-zada.